

ทะเบียนแหล่งเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลโคกไทย
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

4.2.1 การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการเผยแพร่อย่างน้อย 2 ช่องทาง
  - ทะเบียนแหล่งเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ประชาสัมพันธ์ข้อมูลทางเว็บไซต์
  - ประชาสัมพันธ์เป็นหนังสือตามหมู่บ้าน

ทะเบียนแหล่งเรียนรู้ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกไทย

ความหมาย / ความเป็นมา / ลักษณะทั่วไปของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยากร ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่น ๆ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นคนดูแลการเรียนรู้

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสนใจในการแก้ปัญหาของมนุษย์

ความหมายของภูมิปัญญาไทย

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ได้ให้ความหมายพอสรุปได้ ดังนี้

ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์จึงตกทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของธรรมชาติ เผ่าพันธุ์ หรือเป็นวิธีของชาวบ้าน (ยิงยง เทาประเสริฐ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่คนที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
๒. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
๓. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อตนเอง

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดการหลอมตัวเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต

ลักษณะแหล่งการเรียนรู้ จัดเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษชาติ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล น้ำพุร้อน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก แดดออก น้ำท่วม ความแห้งแล้ง
๒. แหล่งเรียนรู้ที่จัดขึ้น หรือ สร้างขึ้น ซึ่งมีในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ที่สะดวกและรวดเร็ว
๓. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง พ่อแม่ พระภิกษุสงฆ์ตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในอาชีพแขนงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสถานที่ประกอบการ ร้านค้า หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

โลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งข้อมูลข่าวสารที่แพร่หลายทั่วถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ไร้อาณาเขตขวางกั้น สภาพดังกล่าวมีส่วนกระทบถึงวิถีชีวิตของผู้คนพลเมืองโดยทั่วไป เพราะเป็นสภาพที่เอื้ออำนวยโดยการรับและถ่ายโยงเอาศาสตร์หรือภูมิปัญญาตะวันตกเข้ามาในการพัฒนาประเทศและพัฒนาผลผลิต ตลอดจนการดำเนินชีวิต อย่างมิได้มีการปรับปนกับภูมิปัญญาไทยที่มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้ชุมชนชนบทประสบปัญหา ดังที่กล่าวว่าชุมชนล่มสลาย อันมีผลรวมไปถึงความทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง การพยายามใช้กลไกทางการศึกษาจากเงื่อนไขที่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น เป็นช่องทางในการประยุกต์เอาภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีจุดเด่น ที่สามารถพิสูจน์ตัวเองในการยืนหยัดอยู่รอดได้ ท่ามกลางกระแส การล่มสลายของชุมชนและการทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมดังกล่าว มาสู่หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ในแนวทางของการคิดปฏิบัติจริง จากการประยุกต์ปรับปนภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบคุณค่าภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน และสามารถประยุกต์ใช้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นำมาซึ่งดุลยภาพ ที่สงบ สันติสุขของบุคคล ชุมชนและชาติ

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

๑. เป็นแหล่งเสริมสร้างจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นแหล่งศึกษาตามอัธยาศัย
๓. เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
๔. เป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการและประสบการณ์
๕. เป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยมรักการอ่านและแหล่งศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
๖. เป็นแหล่งสร้างความคิดเกิดอาชีพใหม่สู่ความเป็นสากล
๗. เป็นแหล่งเสริมประสบการณ์ตรง

๘. เป็นแหล่งส่งเสริมมิตรภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหรือผู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการกระบวนการเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้

การเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความคิดเห็น ตลอดจนเจตคติซึ่งอาจทำได้หลายวิธี และอาจใช้เครื่องมือประกอบการสอนต่าง ๆ อีกมากมาย โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ได้โดยปกติสุข จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพ ของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนวิทยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการกระบวนการเรียนการสอน จึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายได้ตามที่ต้องการ การนำภูมิปัญญาชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้มาใช้ในหลักสูตรการเรียน เป็นกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ เป็นชุดความรู้ในชุมชนที่มีการใช้เพื่อการดำเนินวิถีชีวิตที่ได้ผลมาในอดีต สามารถดำรงความสันติสุขแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนความมีดุลยภาพอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผสมกลมกลืน เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้เชื่อมโยงชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับสถานศึกษาเข้าสู่หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนของสถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่น

แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการเรียนการสอน

แนวทางการสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้

๑. กำหนดจุดประสงค์จากผลการเรียนที่คาดหวังให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ใดบ้างจากบทเรียนนั้น เพื่อจะได้สร้างสื่อ หรือเลือกแหล่งเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับจุดมุ่งประสงค์ และกิจกรรมการเรียนการสอน
๒. ศึกษาผู้เรียน โดยพิจารณาถึงวัย ระดับชั้น ความรู้ ประสบการณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกใช้แหล่งเรียนรู้
๓. ศึกษาธรรมชาติของเนื้อหาสาระ ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แต่ละเรื่อง อาจมีลักษณะเฉพาะบางเรื่องด้วยการปฏิบัติจริง หรือเรียนรู้จริง ดูจากสาธิตจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบางเรื่องต้องอาศัยจากการสืบค้น ข้อมูล การฟัง การดู และการอ่าน
๔. พิจารณาประโยชน์และความคุ้มค่าของแหล่งเรียนรู้ว่าสามารถสร้างความสนใจ สื่อความหมายและประสบการณ์การเรียนการสอนแก่ผู้เรียน การจัดประสบการณ์เรียนรู้ แก่ผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง
๕. หาประสิทธิภาพของสื่อการเรียนรู้ โดยการปรับปรุงสื่อที่จัดไว้ เพื่อเป็นการปรับคุณภาพของสื่อว่าเหมาะสมในการนำไปใช้

วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้

วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ คือ การนำผู้เรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งในบริเวณโรงเรียนและนอกบริเวณโรงเรียน เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์จริง และสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักดังนี้

๑. การใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ต้องเริ่มจากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัว เช่น ในบ้าน ในห้องเรียน นอกบริเวณโรงเรียน เช่น ไร่ นา แปลงเกษตรสาธิต ไร่นาสวนผสม โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ เป็นต้น
๒. การใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อฝึกปฏิบัติ ทดลอง ศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง เช่น การปฏิบัติการ เกี่ยวข้าว การทำนา การทำไร่ งานเชื่อมโลหะ งานปูน งานไม้ และการฝึกงานในสถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ เป็นต้น

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน เป็นการนำคตินิยม ความเชื่อหรือหลักการพื้นฐานที่เกิดจากการสั่งสมหรือสืบทอดกันมา หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและจริยธรรมที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบแบบแผนที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระมาให้รักเรียนได้เรียนรู้ตามขั้นตอนกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน มี ๓ ลักษณะ คือ

๑. คน
๒. แนวคิดชาวบ้าน
๓. ผลงานชาวบ้าน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน สามารถดำเนินการได้ ๒ วิธี คือ

๑. การเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน
๒. การนำนักเรียนไปยังแหล่งการเรียนรู้หรือสถานประกอบการของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน โรงเรียน ครูผู้สอนหรือผู้ที่รับผิดชอบจะต้องศึกษาและจัดทำรายละเอียด ข้อมูลในการจัดทำ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

๑. ศึกษาหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลาง

๒. จัดทำข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

มีแนวทางดังนี้

๑. ศึกษาหลักสูตรและสาระการเรียนรู้
๒. จัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๓. จัดทำแผนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์
๔. ขอความร่วมมือกับชุมชนและตัววิทยากรท้องถิ่น
๕. เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้ หรือนำนักเรียนไปยังแหล่งเรียนรู้
๖. ทำการวัด ประเมินผล
๗. รายงานผล สรุปผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบ

ข้อดีในการนำแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกระบวนการเรียนการสอน

๑. ผู้เรียนได้เรียนรู้จากความจริง ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง
๒. ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน
๓. ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อชุมชน และกระบวนการเรียนรู้
๔. ผู้เรียนเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๕. ผู้เรียนเกิดความรักท้องถิ่นและเกิดความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งสามารถพึ่งพาตนเองได้ในสภาวะการณ์ต่าง เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน

นายสังต์ อินทร์รูป บ้านเลขที่ 107 ม.1 ต.โคกไทย อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

ทำการเกษตรแบบผสมผสาน

2. ด้านอุตสาหกรรม การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย และประหยัด อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ เช่นการทำเครื่องเรือนจากไม้ การทอผ้า ทอเสื่อ การทำเครื่องจักสาน

นางฉลวย งามละออ บ้านเลขที่ 42/4 ม.7 ต.โคกไทย อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

ทำเครื่องจักสาน

3. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน

ชาวบ้านหมู่ 4 ต.โคกไทย อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

ทำปุ๋ยอินทรีย์จากเศษอาหารเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4. ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี ได้แก่ ความสามารถในการประยุกต์และการปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่าเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย หรือการทำบุญประเพณีข้าวของชาวอีสาน ซึ่งหลังจากหมดฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวนาจะแบ่งข้าวเปลือกมาถวายทำบุญแก่วัด ซึ่งถือเป็นมงคลสูงสุด

นายเพียร คำดี บ้านเลขที่ 117 หมู่ 3 ต.โคกไทย อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

ศิลปะการตัดกระดาษเพื่อตกแต่งในงานพิธีทางศาสนาพุทธ

นางเครือวัลย์ คำดี บ้านเลขที่ 117 หมู่ 3 ต.โคกไทย อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

ด้านพิธีกรรมทางศาสนา(ฮีต๑๒ครอง๑๔) ด้านภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน(ลำพวน)

5. ด้านโภชนาการ เนื่องจากประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ ไร่แต่ละท้องถิ่นจึงนำเอาวัตถุดิบที่มีสรรพคุณทางยามาประกอบอาหาร เช่น ภาคเหนือมีแกงฮังเล ไส้อั่ว น้ำพริกอ่อน ขนมจีนน้ำเงี้ยว ภาคกลางมีข้าวคลุกกะปิ ขนมจีนน้ำพริก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส้มตำปลาร้า เนื้อแดดเดียว ลาบ ซุบหน่อไม้ และภาคใต้มีแกงเหลือง แกงไตปลา

นางทองใส ธรรมะ บ้านเลขที่ 7/1 หมู่ที่ 2 ต.โคกไทย อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

การทำขนมพื้นบ้านข้าวแต๋นทอด

